

OBLICZA FEMINIZMU

KOBIETY

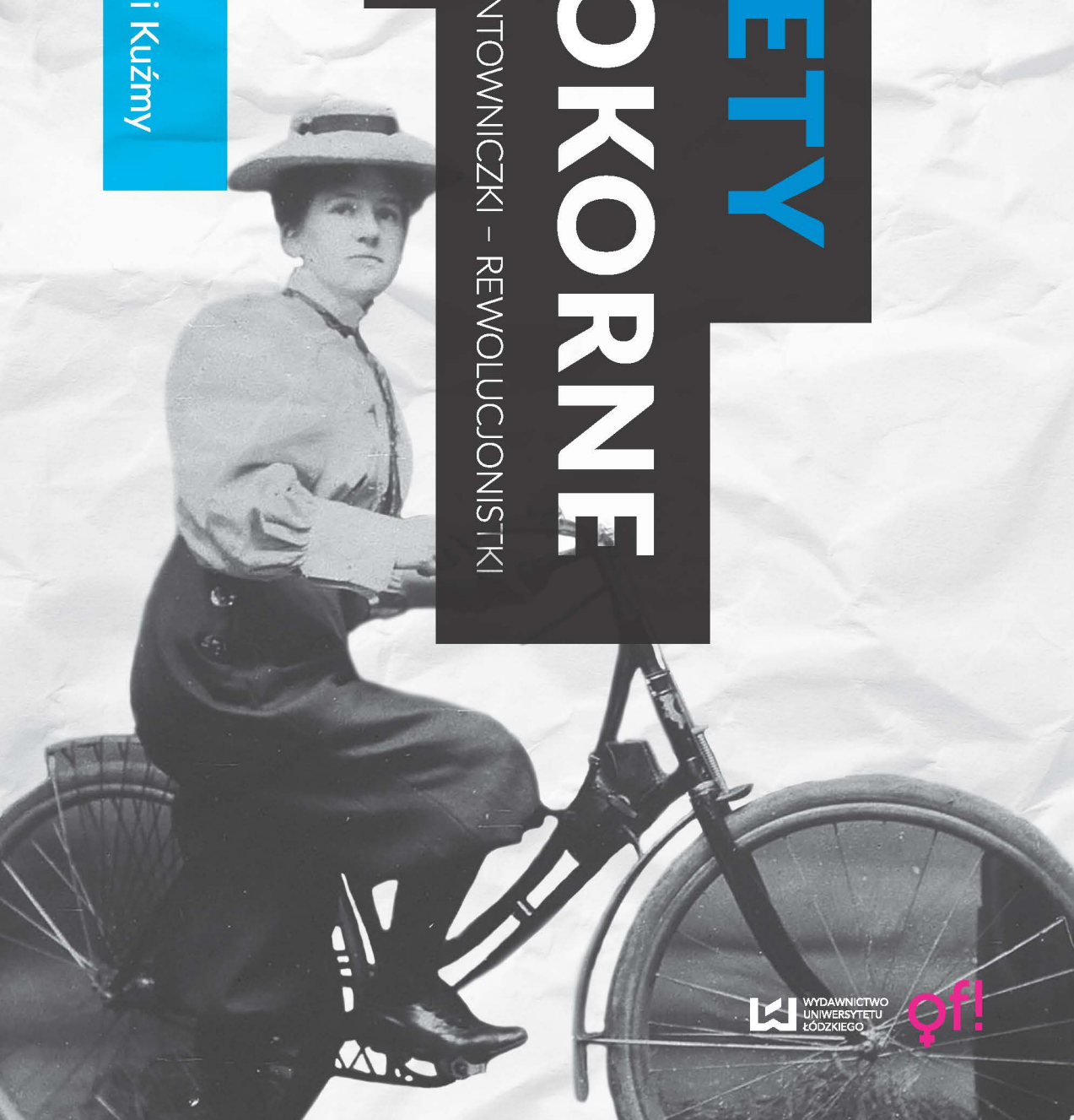
NIEPOKORNE

REFORMATORKI – BUNTOWNICZKI – REWOLUCJONISTKI

HERSTORIE

pod redakcją

Izabeli Desperak i Ingi Kuźmy

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
KÓDZKIEGO

KOBIETY

NIEPOKORNE

REFORMATORKI – BUNTOWNICZKI – REWOLUCJONISTKI

HERSTORIE

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

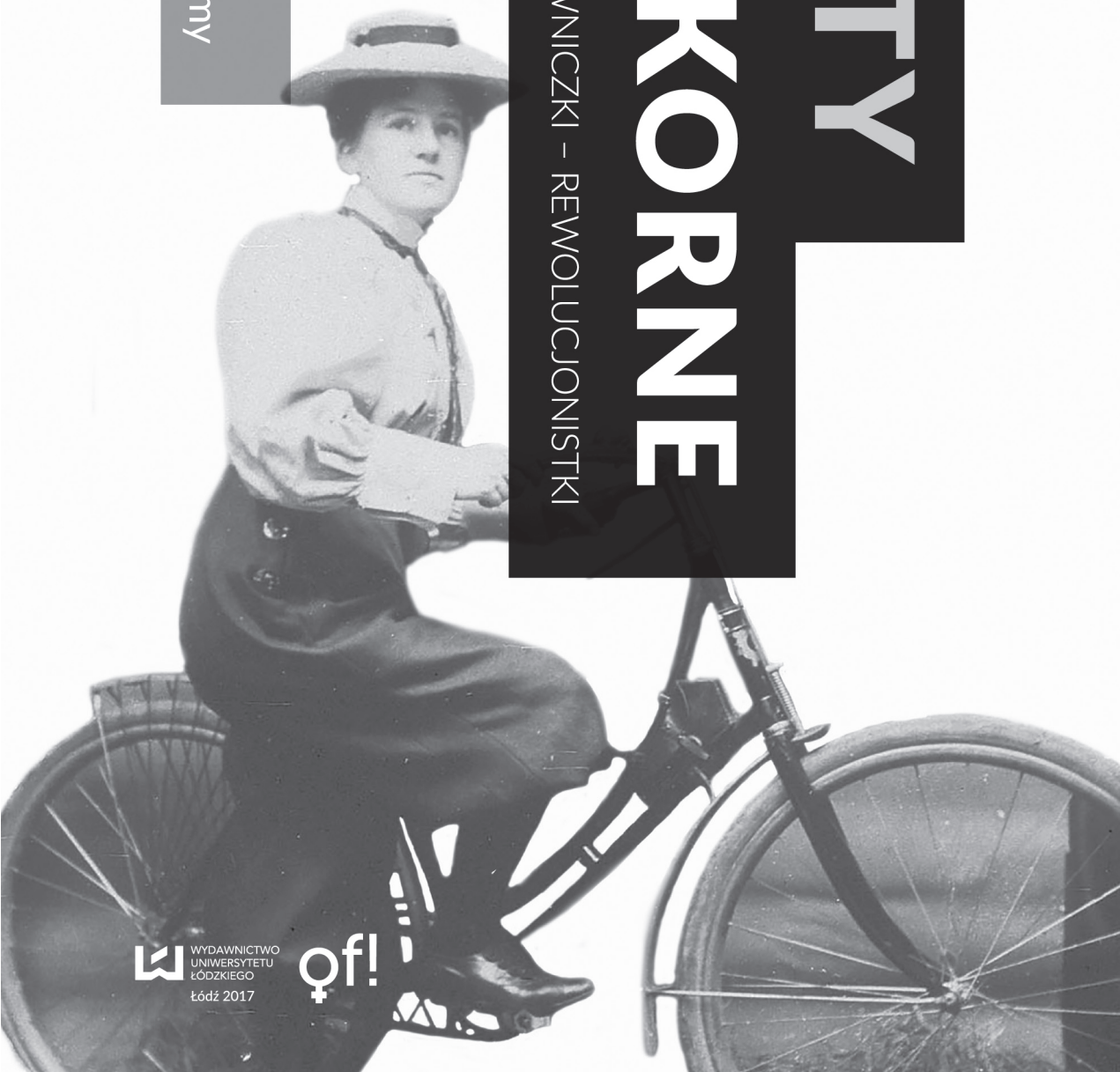
KOBIETY

NIEPOKORNE

REFORMATORKI – BUNTOWNICZKI – REWOLUCJONISTKI

HERSTORIE

pod redakcją
Izabeli Desperak i Ingi Kuźmy

W WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

łódź 2017

of!

Izabela Desperak – Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Katedra Socjologii Polityki i Moralności, 90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41/43

Inga B. Kuźma – Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny
Zakład Antropologii Kulturowej, 90-131 Łódź, ul. Lindleya 3/5

RECENZENT

Andrzej Szwarc

REDAKTOR INICJUJĄCY

Iwona Gos

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Małgorzata Szymańska

SKŁAD I ŁAMANIE

Munda – Maciej Torz

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: <https://commons.wikimedia.org>

© Annie Dawson Wallace with her bicycle

© Copyright by Authors, Łódź 2017

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2017

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.07248.15.0.K

Ark. wyd. 11,7; ark. druk. 12,375

ISBN 978-83-8088-351-2

e-ISBN 978-83-8088-352-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

SPIS TREŚCI

Izabela Desperak, Inga B. Kuźma Wprowadzenie	7
---	---

AKTYWIZM KOBIET

Elżbieta Jung Kobiety „aktywistki” w Anglii XVII i XVIII wieku	13
Elżbieta Pawlak-Hejno Sufrażystki angielskie w polskiej prasie kobiecej na przykładzie czasopisma „Bluszcz”	23
Marta Sikorska-Kowalska Feministyczne poglądy i patriotyczna działalność. Aleksandra Piłsudska w orbicie wielkiej polityki	33

NAUKA a KOBIETY

Anna Smywińska-Pohl Siostry Rosenblattówny	47
Sylwana Borszyńska Jak kobiety przełamywały dziewiętnastowieczne schematy społeczne? Eliza Orzeszkowa, Maria Konopnicka i Paulina Kuczalska-Reinschmit na drodze ku emancypacji	57
Daria Domarańczyk Czy kobiety nauki to kobiety sukcesu? Polki i ich dokonania w pedagogice i psychologii na przełomie XIX i XX wieku	69

Iwona Dadej	
„Do czego dążymy?” Niemieckie i polskie academiczki i ich strategie walki o uznanie w epoce dwudziestolecia międzywojennego. Nowy porządek płci w nauce dzięki ruchowi społecznemu?...	79
Jolanta Kolbuszewska	
Kobiety w akademii. Droga do samodzielności naukowej polskich historyczek w XX stuleciu	93

DZIAŁALNOŚĆ ARTYSTYCZNA, SPORTOWA i SPOŁECZNA KOBIET

Jadwiga Bieniek	
Poła Gojawiczyńska – „walka piórem” o los kobiet w społeczeństwie	111
Sylwia Góra	
Katarzyna Kobro – artystka osobna czy Pani Strzemińska?	121
Anna Czajka	
Karolina Kocięcka – latająca diablica czy anioł na rowerze?	131
Agata Szymczak	
Ubiór jako narzędzie buntu, czyli zmiany kobiecego stroju w XX wieku	149
Katarzyna Szmigiero	
Helena Rubinstein i Elizabeth Arden – niepokorne i konwencjonalne równocześnie. Powstanie wielkich imperiów kosmetycznych a role płciowe	155

RELIGIJNOŚĆ i DUCHOWOŚĆ KOBIET

Łukasz Skurczyński	
<i>W obronie kobiet</i> : Marie Dentièrre (1490/95–1561) jako prekursorka teologii feministycznej w czasach reformacji	165
Agata Płazińska	
Idea ofiary u Simone Weil	175
Artur Jemielita	
Maria Franciszka Kozłowska: święta, lecz wyklęta. O kobiecie, która wyprzedziła swoje czasy	187

WPROWADZENIE

Publikacja *Kobiety niepokorne. Reformatorki – buntowniczkki – rewolucjonistki. Herstorie* jest kontynuacją książki, która ukazała się w Wydawnictwie Uniwersytetu Łódzkiego w 2015 roku pod naszą redakcją¹, w serii *Oblicza Feminizmu* (*notabene* serię tę otwierając; obecny tom ją kontynuuje).

Na obie książki złożyły się teksty Auterek i Autorów, których gościliśmy na konferencji, jaka odbyła się w maju 2015 roku na Uniwersytecie Łódzkim. Konferencja, którą współorganizowaliśmy, nosiła tytuł *Niepokorne – buntowniczkki – reformatorki – aktywistki, czyli kobiety dokonujące transformacji rzeczywistości*. Spotkanie to cieszyło się tak dużym zainteresowaniem, a referaty w większości były tak interesujące, że wydanie dwóch tomów wydało się nam konieczne. Oddajemy więc z przyjemnością do rąk Szanownych Czytelniczek i Czytelników drugi tom o „niepokornych”.

Układ obecnej książki powtarza z lekkimi modyfikacjami podział tematyczny, zaproponowany przez nas w poprzedniej książce. Obecna publikacja dzieli się zatem na cztery części.

Pierwsza z nich została zatytułowana *Aktywizm kobiet*. Teksty w niej zebrane poświęcone są różnorodnym formom aktywności podejmowanych przez kobiety, zarówno o charakterze politycznym, jak i mówią o kobietach zajmujących się tworzeniem podwalin teoretycznych i ideowych pod różne prądy i ruchy. Na tę część składają się artykuły Elżbiety Jung, Elżbiety Pawlak-Hejno i Marty Sikorskiej-Kowalskiej.

E. Jung w tekście *Kobiety „aktywistki” w Anglii XVII i XVIII wieku*, zajęła się analizą dorobku Mary Astell i Mary Wollstonecraft, ukazując ich prace w kontekście filozofii praktycznej i odnosząc koncepcje tych myślicielek do takich kwestii, jak wartościowanie płci, pozycja kobiet i mężczyzn w społeczeństwie oraz uwarunkowania polityczne, wpływające na wzajemne relacje między płciami kulturowymi. E. Pawlak-Hejno w artykule *Sufrażystki angielskie w polskiej prasie kobiecej na przykładzie czasopisma „Bluszcz”*, przedstawiła kształtowanie się

---

¹ Tamten tom nosi tytuł *Wciąż pod prąd? Reformatorki – buntowniczkki – rewolucjonistki*.

wizerunku sufrażystek walczących o prawa polityczne kobiet na Zachodzie, na łamach poczytnego pisma dla kobiet polskich. Zadała także pytanie, w jaki sposób ówczesny obraz medialny mógł wpłynąć na lokalny odbiór ideałów ruchu kobiecego oraz do jakiego stopnia mógł zaważyć na stereotypie aktywistki politycznej. M. Sikorska-Kowalska w pracy *Feministyczne poglądy i patriotyczna działalność. Aleksandra Piłsudska w orbicie wielkiej polityki*, ukazała niejednoznaczność wyborów tej kobiety, oscylującej między wiernością ideałom męża – zarazem pierwszej osoby w państwie, a wiernością sobie i swoim poglądom.

Pierwsze trzy teksty scharakteryzowane wyżej, ukazują trzy główne problemy, które poruszają na innych przykładach pozostałe Autorki i Autorzy tego tomu. Chodzi zatem, po pierwsze, o poszukiwanie przez kobiety takich przestrzeni i dyskursów, by mogły wyrażać w sposób wolny swoje myśli i talenty oraz mieć prawo do krytyki zastanego społeczno-kulturowo-politycznego stanu, w jakim przypa- dło im żyć. Po drugie, wolność oraz swoboda wyrazu były i są ograniczane przez społecznie ugruntowane klisze dotyczące kobiet, ich roli i pozycji. Owe wyobrażenia są zinternalizowane przez same kobiety, a wzmacniane przez różne społeczne mechanizmy kontroli, między innymi presję, ostracyzm itp. Stąd *empowerment* kobiet polegał i polega przede wszystkim na walce z „wewnętrznym wrogiem” – i nie jest to walka równa czy kończąca się sukcesem. Może się skończyć odłożeniem na później lub na margines własnych celów, niezależnych od kogoś drugiego; a co charakterystyczne i często pojawiać się będzie w tym tomie, kobiety są ukazywane w relacjach. Owa relacyjność, czyli bycie dla kogoś, wobec kogoś, także poprzez kogoś, wręcz dzięki komuś, wyznacza myślenie kobiet o nich samych. Stąd, po trzecie, samodzielny głos kobiet – szczególnie kobiet z przeszłości, może być słabo słyszalny. Jak pisała M. Sikorska-Kowalska o A. Piłsudskiej, z reguły obcujemy z kobietami „ukrytymi za cudzą biografią”.

Dlatego pragniemy zaprosić Czytelniczki i Czytelników tego tomu do świata *herstory* – historii kobiet, gdzie owe historie proponujemy rozumieć jako biografie kobiet na nowo odczytane.

Część druga książki nosi tytuł *Nauka a kobiety*. Złożona jest z tekstów następujących autorek: Anny Smywińskiej-Pohl, Sylwany Borszyńskiej, Darii Domańczyk, Iwony Dadej i Jolanty Kolbuszewskiej.

A. Smywińska-Pohl w artykule *Siostry Rosenblattówny* zrekonstruowała biografie sióstr *de domo* Rosenblatt: Marii Frederico-Bonieckiej i Alicji Halickiej – pierwszych studentek Wydziału Filozoficznego na Uniwersytecie Jagiellońskim; odtwarza ich drogę naukową i artystyczną, ukazując nie tylko wagę wykształcenia, lecz również zaplecza społecznego i ekonomicznego, które były determinantami samodzielności kobiet. S. Borszyńska w tekście *Jak kobiety przełamywały XIX-wieczne schematy. Eliza Orzeszkowa, Maria Konopnicka i Paulina Kuczalska-Reinschmit na drodze ku emancypacji*, nakreśliła na swój sposób symboliczne

drogi ku niezależności na przykładzie wybranych postaci. Owe trzy kobiety stały się nie tylko ikonami polskiego ruchu emancypacyjnego, lecz były także osobami zrywającymi z konwenansami, nieidącymi na kompromisy. D. Domarańczyk przedstawiła artykuł *Czy kobiety nauki to kobiety sukcesu? Polki i ich dokonania w pedagogice i psychologii na przełomie XIX i XX wieku*. Zajął się w nim również trzema kobietami – polskimi badaczkami: Heleną z Rosenbachów Deutsch, Józefą Kodisową i Józefą Joteyko. Co ciekawe, inaczej niż w przypadku bohaterek S. Borszyńskiej, protagonistki D. Domarańczyk także przełamując schematy i bariery na polu zawodowym oraz odnosząc na nim sukcesy, miały równie udane życie prywatne. I. Dadej w opracowaniu pod tytułem *Niemieckie i polskie akademickie i ich strategie walki o uznanie w epoce dwudziestolecia międzywojennego*, nakreśliła scenariusze budowania pozycji kobiet w nauce oraz ich wysiłki do stworzenia wspólnoty badaczek na polu międzynarodowym. Autorka artykułu, *Kobiety w akademii. Droga do samodzielności naukowej polskich historyczek w XX stuleciu*, J. Kolbuszewska, skupiła się zaś na wybranej dziedzinie, jaką jest historia polska i jej twórczynie.

Na trzecią część książki, poświęconą *Działalności artystycznej, sportowej i społecznej kobiet*, składają się opracowania autorstwa Jadwigi Bieniek, Sylwii Góry, Anny Czajki, Agaty Szymańskiej i Katarzyny Szmigiero.

J. Bieniek w tekście *Pola Gojawiczyńska – „walka piórem” o los kobiet w społeczeństwie*, omówiła krytyczny wymiar pisarstwa Gojawiczyńskiej na temat uwarunkowań kulturowych i mentalnych, kształtujących los kobiet i ich postawy; dokonała tego analizując „dylogię warszawską” Gojawiczyńskiej, czyli powieści *Dziewczęta z Nowolipiek* i *Rajską jabłoń* oraz powieść o charakterze reportażowym z 1945 roku – *Stolica*. S. Góra w artykule *Katarzyna Kobro – artystka osobna czy Pani Strzemińska?*, podniosła kwestię społecznych kontekstów, jakie – na przykładzie tak wybitnej indywidualności, jaką była K. Kobro – wpływają na wybory kobiet: kim być? jaką być? dla kogo być? czemu służyć? oraz jaką rolę odgrywa w tym kontekst *gender*. A. Czajka w swoim opracowaniu *Karolina Kocięcka – latająca diablica czy anioł na rowerze?*, przybliżyła sylwetkę i losy tytułowej cyklistki, jednej z pierwszych walczących o prawa kobiet w sporcie i w zasadzie definitywnie zapomnianej, także dlatego, że w pewnym momencie wszelki ślad po niej zaginął. A. Szymczak, podejmując temat *Ubiór jako narzędzie buntu, czyli zmiany kobiecego stroju w XX wieku*, pokazała, jak zmiany obyczajowe i polityczne w sytuacji kobiet przekładały się na styl, wzornictwo, *design* i tym samym na stosunek do ciała i wygląd kobiet, co znajdowało przełożenie na pozycje zajmowane przez kobiety w sferze publicznej; poza tym same kobiety dzięki zmianom mody zmieniały swój stosunek do własnej cielesności i tożsamości. K. Szmigiero przedstawiła tekst *Helena Rubinstein i Elizabeth Arden. Niepokorne i konwencjonalne równocześnie. Powstanie wielkich imperiów kosmetycznych a role płciowe*, w którym zinterpretowała biografie zawodowe i osobiste wybranych indywidualności ze sfery biznesu.

Czwarta część zatytułowana jest *Religijność i duchowość kobiet*. Zamieszczone zostały tu artykuły na temat kobiet z jednej strony zaangażowanych religijnie na polu organizacyjnym, instytucjonalnym oraz teologicznym, z drugiej – odznaczające się szczególnym rysem duchowości. Na tę część składają się trzy teksty: autorstwa Łukasza Skurczyńskiego, Agaty Płazińskiej oraz Artura Jemielity.

Pierwszy z wymienionych, Ł. Skurczyński, swój tekst zatytułował „*W obronie kobiet*”: *Marie Dentière (1490/95–1561) jako prekursorka teologii feministycznej w czasach reformacji*. Teolożka ta nadal stanowi jedno z zapoznanych zjawisk reformacji. A. Płazińska przedstawiła artykuł *Idea ofiary u Simone Weil*, w którym zajmuje się tajemnicą jej wyboru śmierci zamiast życia i dalszej walki; świadomy wybór śmierci nie wyjaśnia jednak ani nie znosi niejednoznaczności postaci S. Weil. Jak pisze A. Płazińska, S. Weil „uważana [była] za mistyczkę i heretyczkę, kobietę zbuntowaną i świętą jednocześnie”. Ostatni artykuł tej części i zarazem książki, autorstwa A. Jemielity, nosi tytuł *Maria Franciszka Kozłowska: święta, lecz wyklęta. O kobiecie, która wyprzedziła swoje czasy*. Kreśląc historię życia Mateczki, pragnął autor „ukazać sprzeczności jakie może łączyć w sobie jedna osoba, bycie świętym i wyklętym, posiadanie tradycyjnych poglądów, przy jednoczesnym głoszeniu śmiałych reform, istnienie w pamięci historycznej jednych i kompletnej ignorancji u drugich”.

Powyższy cel mniej czy bardziej dosłownie przyjęły także pozostałe Autorki i Autorzy tekstów, składających się na książkę o tak różnych kobietach. Sprzeczności, niejednoznaczność, kontrast, konflikt wewnętrzny i spór z otoczeniem, krzyk i milczenie, niezgoda i ustępstwo, tworzenie, praca i wycofanie się – to charakterystyczne właściwości biografii naszych bohaterek. Kobiety te były jednak prawdziwe w poszukiwaniach siebie i także w poszukiwaniach czegoś wyższego, co je motywowało. Z pewnością blisko im było do postulatu Lucy Irigaray: „kobiety powinny na nowo opisać swój związek z materią, ciałem i pragnieniem”², aby przestać być projekcją, konstrukcją i obiektem.

Izabela Desperak
Inga B. Kuźma

---

² L. Irigaray, *Rynek kobiet*, „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 2003, nr 1, s. 15–30.

AKTYWIZM KOBIET

Elżbieta Jung

Instytut Filozofii
Uniwersytet Łódzki

KOBIETY „AKTYWISTKI” W ANGLII XVII I XVIII WIEKU

Abstract. *Dramatis personae* of this paper, namely Mary Astell and Mary Wollstonecraft – English women thinkers, were present in a public sphere in the 17th and 18th centuries. Most of the modern feminists consider them to be „the mothers” of this movement. Undoubtedly, their views concerning practical philosophy, namely ethics and politics propagate original and tempting offers to improve pure situation of women at that time. Both Maries have their entries in the most popular and renown philosophical encyclopedia: Stanford Encyclopedia of Philosophy, which is a good test of their present popularity. In this papers I am taking an afford to answer the questions about novelty and uniqueness of their opinions as well as about their impact over next generations.

Keywords: Mary Astell, Mary Wollstonecraft, history of English ideas, seventeen century, eighteen century.

Abstrakt. Głównymi bohaterkami tego artykułu są Mary Astell i Mary Wollstonecraft – angielskie myślicielki, które były aktywne w XVII i XVIII wieku. Większość współczesnych feministek uważa, że należały one do grona „fundatorek” tego nurtu. Bez wątpienia ich poglądy z zakresu filozofii praktycznej, czyli etyki i polityki odznaczały się oryginalnością i zawierały ciekawe propozycje dotyczące poprawy sytuacji kobiet. Obydwie Marie doczekały się haseł w najpopularniejszej i najbardziej cenionej internetowej encyklopedii filozoficznej: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, co świadczy o popularności ich poglądów. W artykule staram się odpowiedzieć na pytania dotyczące oryginalności ich myśli, a także jej wpływu na następne pokolenia.

Słowa kluczowe: Mary Astell, Mary Wollstonecraft, myśl angielska, siedemnasty wiek, osiemnasty wiek.

Bohaterkami tego tekstu są angielskie myślicielki, których aktywność społeczna przypadała na wieki XVII i XVIII, i które, przez znamienitą część współczesnych feministek, są uznawane za prekursorki tego nurtu¹. Poglądy z zakresu tak zwanej filo-

---

¹ Na temat feminizmu Astell zob. m.in. B. Hill *The First English Feminist: Reflections Upon Marriage and Other Writings by Mary Astell*, New York 1986; R. Perry, *The Celebrated Mary Astell*:

zofii praktycznej, czyli etyki i polityki, przedstawiane przez interesujące mnie przede wszystkim Mary Astell i Mary Woolstonecraft, bez wątplenia odznaczały się odważnymi sugestiami mającymi wpłynąć na poprawę położenia kobiet. Znaczenie ich działalności potwierdza umieszczenie ich nazwisk w encyklopedii internetowej *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Duża część badaczy odnajduje w ich twórczości główną tezę feminizmu dotyczącą opresywności patriarchalnej kultury. Aby wykazać zasadność tej tezy postaram się pokazać, na czym polegało nowatorstwo uprawianej przez nie filozofii praktycznej, obejmującej zagadnienia wartościowania płci, statusu ról społecznych kobiet i mężczyzn oraz polityki państwa w odniesieniu do tychże kwestii.

Kobiety stały się podmiotem historii dopiero od pierwszej połowy XX wieku, dzięki czemu „odkryto” ich obecność na scenie społecznej, politycznej i kulturowej, „wyjęto” je ze świata przyrody i „przeniesiono” do świata kultury. Ten zabieg spowodował, że zauważono, iż historia ludzkości była pisana nie tylko przez mężczyzn. Szeroko zakrojone badania, które zaczęły się w poprzednim stuleciu, skupiały się na możliwości udzielenia odpowiedzi między innymi na pytania o to, czy współczesne kobiety są spadkobierczyniami również kobiecej, czy jedynie męskiej historii; kim były, co czuły i jak myślały nasze przodkinie.

Angielskie myślicielki z XVII i XVIII wieku były przekonane, jak znakomita większość filozofów mężczyzn, że człowiek staje się pełnoprawnym uczestnikiem kultury dzięki rozumowi, gdyż jest on narzędziem nie tylko sprawnego myślenia, ale również pozwala na moralne kształtowanie, bowiem tylko wybory moralne, którym towarzyszy namysł rozumu mają wartość. Wrodzone racjonalne dyspozycje, kształtowane przez naukę i uczestnictwo w życiu społecznym, pozwalają jednostce decydować o jej losie². Jednak w tamtych czasach to koncepcja Arystotelesa, który jedynie mężczyźnie przypisywał zdolności do racjonalnego myślenia, zwyciężała w kulturze. Arystoteles jest przekonany, że kobiety są pozbawione duszy rozumnej, ta bowiem pochodzi od mężczyzny, a kobieta dziecku daje jedynie materię³. Jeśli się rodzi dziewczynka jest ona niedoskonałym chłopcem i później, jako kobieta, jest pozbawiona rozumu teoretycznego i nie jest zdolna ani do kontemplacji ani do moralnego doskonalenia, które domaga się rozum-

---

An Early English Feminist, Chicago 1987. W roku 2008 na Uniwersytecie Łódzkim Michał Krysiński obronił pracę magisterską pt. *Mary Astell, uczennica Kartezjusza* omawiająca poglądy Astell. Krysiński pokazuje również, dlaczego Astell nie powinna być nazywana feministką.

² Na temat idei racjonalizmu propagowanej przez kobiety zob. np.: M. Atherton, *Cartesian Reason and Gendered Reason*, [w:] *A Mind of One's Own: Feminist Essays on Reason and Objectivity*, L. M. Antony, C. Witt (eds.), Boulder and Oxford 1993, s. 19–34; J. Broad, *Women Philosophers of the Seventeenth Century*, Cambridge 2002.

³ Arystoteles, *O rodzeniu się zwierząt*, ks. II, 738b, [w:] Arystoteles, *Dzieła wszystkie*, t. 4, Warszawa 1993, s. 150: „Zatem ciało noworodka pochodzi od samicy, dusza od samca; dusza bowiem jest esencją danego ciała”.

nego namysłu⁴. Dalsza konsekwencja, dla życia społecznego, to przekonanie, że kobieta nie może decydować o swoim losie i, jak dziecko, potrzebuje protektora, który ją uchroni przed „moralnym zepsuciem” świata i pomoże jej podejmować właściwe decyzje zarówno co do jej losu, jak i jej majątku. Teoria Arystotelesa, wprowadzająca nierówność między płciami i wykluczająca kobiety ze sfery kulturowo-społecznej, uzasadniona przekonaniem o ich słabości intelektualnej, ich nieopanowanym, histerycznym charakterze, wrodzonej złośliwości i swarliwości (Arystoteles przyrównywał kobietę do pantery, twierdząc, że przypomina ona najbardziej kobiecy kształt z wyjątkiem nóg i że jest: „nikczemna, podstępna i – mówiąc ogólnie – fałszywa”⁵) zadomowiła się w kulturze na trwałe.

Wiek XVII zrezygnował z arystotelesowego sposobu myślenia, na korzyść opinii, że wszyscy ludzie, niezależnie od płci, są obdarzeni rozumem. Jest to interpretacja tezy przedstawionej przez Kartezjusza w *Rozprawie o metodzie*:

Rozsądek jest to rzecz za wszystkich na świecie najlepiej rozdzielona, każdy bowiem sądzi, że jest w nią tak dobrze zaopatrzony, iż nawet ci, których we wszystkim innym najtrudniej jest zadowolić, nie zwykli pragnąć go więcej, niżli posiadają. Nie jest prawdopodobne, żeby się wszyscy mylili co do tego; raczej świadczą to, iż zdolność sądzenia i rozróżniania prawdy od fałszu, co nazywamy właśnie rozsądkiem lub rozumem, jest z natury równa u wszystkich ludzi⁶.

Popularność tego stwierdzenia to wielka szansa dla kobiet, z czego zdawała sobie sprawę Astell. Urodzona 12 grudnia 1666 roku w angielskim Newcastle-on-Tyne⁷ Mary wiodła dostatnie życie do roku 1678, w którym zmarł jej ojciec. Po jego śmierci rodzina popadła w kłopoty finansowe a Mary, z braku odpowiedniego posagu, miała niewielkie szanse na małżeństwo z kimś o podobnym lub wyższym statusie społecznym. Dlatego Astell zdecydowała, że pozostanie „singielką” i poświęci się poprawie losu kobiet, z całą pewnością angielskich. Miała zamożne protektorki: Lady Ann Coventry, Elizabeth Hastings, Catherinę Jones, dzięki którym mogła wieść życie na odpowiednim poziomie, poświęcając się twórczości. Jak to zwykle w tamtych czasach było, Astell otrzymała domową edukację, a jej nauczycielem był

⁴ Zob. idem, *Polityka*, ks. VII, 1324a, [w:] Arystoteles, *Dzieła wszystkie*, t. 6, Warszawa 1993, s. 185–86; Arystoteles, *O rodzeniu się zwierząt*, ks. I, s. 128–132; ks. II, 737a, s. 146–147.

⁵ Idem, *Fizjognomika*, 809b–810a, [w:] Arystoteles, *Dzieła wszystkie*, t. 4, Warszawa 1993, s. 323–24.

⁶ Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, Warszawa 1980, s. 29.

⁷ Najobszerniejsze informacje nt. biografii i poglądów oraz bibliografii dotyczącej Mary Astell znajdzie czytelnik np. w: A. Sowaal, „Mary Astell”, [w:] *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Zalta E. N. (ed.), Summer 2008 Edition, <http://plato.stanford.edu/archives/sum2008/entries/davidson/>; J. Broad, *op. cit.*, s. 90–113. W swej pracy magisterskiej (zob. przyp. 1) Krysiński przedstawia bardzo ciekawą charakterystykę pracy Astell oraz jej metodę „filozoficznych” rozważań.